

Konferencia a középkori címereslevelekről Opavában

Wappenbriefe und Standeserhöhungsurkunden als Ausdruck europäischen Kulturtransfers? Beiträge zur diplomatischen Norm und sozialen Praxis im späten Mittelalter

Grants of Arms and Patents of Nobility as Expressions of a European Cultural Transfer?
Studies on Diplomatic Norms and Social Practice in the Late Middle Ages

Az Osztrák Tudományos Akadémia Középkortörténeti Kutatóintézete (Institut für Mittelalterforschung ÖAW) és a Sziléziai Egyetem (Opava) Történettudományi Intézete kétnapos konferenciát rendezett a középkori címereslevelek és nemeslevelek történeti és művészettörténeti aspektusairól Opavában. A konferencia helyszíne az opavai városi múzeum egyik épülete volt, maga a rendezvény pedig egy szigorú fókuszú, két nyelven zajló tudományos műhelybeszélgetés, nem egy nagy nyilvánosságú konferencia. A konferencia résztvevőin kívül a szekciókon leginkább csak a helyi egyetem hallgatói és a házigazda múzeum munkatársai vettek részt, és az előadások után rendre hosszúságú viták és beszélgetések alakultak ki. Mind ebben vezető szerepet játszottak a konferencia szervezői: Andreas Zajic (Bécs) és Petr Elbel (Brünn-Bécs).

A célkitűzést a konferencia programjának bevezetője is tartalmazza: a szervezők olyan európai összehasonlító vizsgálatokat kezdeményeztek, amelyek a középkori társadalmi mobilitás, a nemesítések és címeradományok témáját elemzik, mégpedig elsősorban a diplomatika szemszögéből: vagyis, hogy konkrétan milyen tartalmú és formájú oklevelek jelezték a nemesítés lépcsőit. Ha teljesebb európai kitekintést csak néhány előadás tudott is felvillantani, a műhelybeszélgetés a kitűzött célt Közép-Európa vonatkozásában nagyrészt teljesítette. A résztvevők összetételének megfelelően a tematikai hangsúly a Német-Római Birodalom (benne kiemelten a Cseh Királyság és az osztrák hercegi tartományok) és a Magyar Királyság területére esett, a kronológiai súlypont pedig a címereslevelek első virágkorára, Luxemburgi Zsigmond király és császár uralkodásának idejére.

Az előadások tematikája a viszonylag szűk témakörön belül eléggé széles volt. Elhangzottak prezentációk a nemeslevelek történeti szociológiai hátteréről (elsősorban az első két szekcióban), egy teljes szekció foglalkozott a címereslevelek és egyéb illusztrált oklevelek művészettörténeti jelentőségéről, és volt néhány előadás, amely speciális esettanulmányokat prezentált. Több előadás foglalkozott a testületeknek – elsősorban szabad királyi városoknak – juttatott címeradományokkal, az utolsó (VI.) szekció pedig a címeradományok szokásának korai társadalmi fejlődéséről szólt.

A konferencián összesen három előadás szólt kimondottan magyar vonatkozású témáról: a Stiborici Stiborról írott könyvének köszönhetően a szélesebb magyar szakmai közönség számára is jól ismert pozsonyi Daniela Dvořaková a későközépkori (elsősorban Zsigmond-kori) nemesítések és nemeslevelek elemzését nyújtotta, kiemelve, hogy a címeradományok jellemzően nem jelentettek nemesítést is (kivéve elsősorban Zsigmond néhány kedvelt udvari szolgálójának – így szabójának és borbélyának – nyújtott adománya jelent), hiszen a nemesítés többnyire birtokadománnyal járt

együtt, nem címeradománnyal. A címereslevelek többségét már eleve nemesi családok kapták, akik többnyire nem az arisztokráciához tartoztak, hanem inkább a középnemességhez. A jelenleg Bécsben kutatóként dolgozó Anna Jagošová pedig a magyar városi címeradományokról beszélt, Nagy Lajos 1369-es kassai címeradománytól kezdve egészen a kora újkorig példákig.

A konferencián szó esett a legkorábbi, 14. századi címeradományokról – amelyek Bajor Lajos ill. IV. Károly császári udvarához köthetők – és több előadás foglalkozott a cseh ill. birodalmi címereslevelek áttekintésével. Számunkra ennek legfontosabb tanulsága, hogy a fennmaradt, és nagyrészt az Országos Levéltárban őrzött címereslevél-anyag nemzetközi összehasonlításban is igen kiemelkedő együttest alkot. Hiába van ugyanis az *Regesta Imperii* Altmann-féle Zsigmond-kori köteteiben összesen 443 címereslevél regisztrálva, ezekből ma a kutatás eredetiben mindössze húszat ismert (pontosabban, amint Petr Elbel előadásából kiderült, ma 20 eredeti Zsigmond-kori címereslevél ismert, amelyekből öt a *Regesta Imperii* korábbi kiadásában is szerepel). A különféle családi, városi levéltárakban őrzött anyag feltárása persze gyarapíthatja még ezt az anyagot – de a Zsigmond-kori magyar címereslevelek 80 (a csak másolatból vagy publikációból ismert darabokat is számítva 90) fölötti számát egyelőre nem lesz könnyű túlszárnyalni. Ráadásul az Országos Levéltár digitalizálási programjának köszönhetően ez az anyag a kutatás számára is sokkal könnyebben hozzáférhető, mint a cseh vagy birodalmi címereslevelek.

Jelen sorok szerzőjének konferencia-előadása éppen ennek a gazdag anyagnak a művészettörténeti elemzésével foglalkozott, nagyrészt a 2006-ban rendezett Luxemburgi Zsigmond kiállítás és katalógusának előkészítése során gyűjtött tapasztalatok alapján. Az előadásban egyetlen magyarországi résztvevőként bemutattam a fennmaradt emléktárgy eloszlását – amelyből egyértelműen kiemelkedik a konstanzi zsinat és Zsigmond nagy nyugat-európai körútjának időszaka, valamint a művészileg legkiemelkedőbb címerfestő műhelyek tevékenységét. Nem kis öröm volt látni, hogy ez az anyag az osztrák, cseh és német kutatók számára is egyre ismertebb, hiszen a legszebb hazai címereslevelek több előadásban is szerepeltek, így például Martin Roland áttekintő művészettörténeti referátumában.

A konferencia előadásait a szervezők kötetben tervezik megjelentetni az Osztrák Tudományos Akadémia kiadásában, a *Forschungen zur Geschichte des Mittelalters* sorozatban, és tervezik a konferencián kialakult együttműködésre épülő további munkát is. A résztvevők számára nyilvánvaló volt, hogy a címereslevelekkel kapcsolatos történeti, diplomatikai és művészettörténeti kutatások területén az összehasonlító vizsgálatok, és az ezeket elősegítő közös projektek eredményezhetnek érdemi előrelépést. A konferencia eredményei a tervezett kiadványon túl számos egyéb formában is hasznosulhatnak majd – legközelebb pl. a konstanzi zsinat 600. évfordulójára a karlsruhei Badisches Landesmuseum által Konzantanzban megrendezendő nagy kiállításon. Itt komolyabb válogatást terveznek bemutatni a Zsigmond király konstanzi tartózkodása alatt kiállított címereslevelekből (<http://www.konstanzer-konzil.de>).

Jékely Zsombor

E számunk szerzői

AVAR ANTON segédlevéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Bp.)

BÁNKINÉ MOLNÁR ERZSÉBET ny. múzeumigazgató (Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza)

JÉKELY ZSOMBOR főigazgató-helyettes (Iparművészeti Múzeum, Bp.)

LACZLAVIK GYÖRGY főosztályvezető (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Bp.)

MÁRFI ATTILA főlevéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára, Pécs)

PÁLOSFALVI TAMÁS tudományos munkatárs (MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Bp.)

A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság
konferenciát szervez megalakulásának 130., újjáalakulásának 30. évfordulója alkalmából

A rendezvény időpontja: 2013. szeptember 16., 10 óra

Helyszín: Magyar Nemzeti Múzeum díszterme, Budapest, Múzeum krt. 14–16.

10.00–10.20 Köszöntők: Csorba László a MNM igazgatója és Harmath Arisztid a MHGT elnöke

**Délelőtti program, Levezető elnök: Kollega Tarsoly István, al-
elnök**

10.20–10.40: BERTÉNYI IVÁN: A Szálasi-féle címer története

10.40–11.00: KATONA CSABA: A szájhagyományozott múlt. „Oral history research” mint történeti segéd tudomány

11.00–11.20: KOVÁCS GERGELY: Mindszenty címerek

11.20–11.40: REISZ T. CSABA: A Dudits család története

11.40–12.00: KÖRMENDI TAMÁS: „A Gutkeled nemzetség középkori címerváltozatai”

12.00–12.20: MÉSZÁROS KÁLMÁN: Három lakodalom a Rákóczi-szabadságharc idején. Források Ráday Pál és Kajali Klára, Ráthonyi János és Nagyidai Anna, valamint Korláthkeőy László és Ottlyk Julianna házasságkötéséhez

12.20–13.00: Ebédszünet

Délutáni program, Levezető elnök: Pandula Attila, főtítkár

13.00–13.20: BEKE MARGIT: Újabb adalékok a magyarországi püspökszentelési hordócskák történetéhez

13.20–13.40: HÉJJA JULIANNA ERIKA (Gyula): Vármegyei állásbetöltési stratégiák a 18–19. században.

13.40–14.00: GUDENUS JÁNOS JÓZSEF: A nemességre vonatkozó bejegyzések a polgári anyakönyvekben

14.00–14.20: KEGLEVICH KRISTÓF: Ciszterci pecséthasználat a középkori Magyarországon

14.20–14.40: MAKAI ÁGNES–SALLAY GERGELY PÁL: „Szigorúan titkos!” A Magyar Népköztársaság háborús kitüntetései

14.40–15.00: MISKEI ANTAL: Keresztek és feszületek használata III. Károly királlyá avatásán (1712)

15.00–15.20: RÉFI ATTILA: A Habsburg Birodalom katonai személyügyi nyilvántartásainak genealógiai vonatkozásai

15.20–15.40: SZÁLKAI TAMÁS: Szerecsenfejes ábrázolások a heraldikában

15.40–16.00: TÓTH KRISZTINA: Egy Anjou-kori bajvívó és családja: a Tulok család története

TÁJÉKOZTATÓ

Szerzőink figyelmébe

A szerkesztőség a beérkezett kéziratok közléséről két anonim szakmai bíráló (lektor) véleményének ismeretében hoz döntést. A szerkesztőség kizárólag olyan kéziratokat fogad el, amelyek megfelelnek a szerkesztőség által előírt követelményeknek. Kérjük a tanulmányok és az ismertetések szerzőit, hogy minden esetben végleges szövegű kéziratokat küldjenek, mivel a korrektúrában a szerkesztők által megszerkesztett kéziratokon érdemi változtatásokra már nincs lehetőség. A szerkesztőség jegyzetapparátussal együtt lehetőleg 0,5–1 íves (20–40 000 „n”) tanulmányokat, recenziók esetében maximum 5 oldalas (10 000 „n”) írásokat vár. Ennél nagyobb terjedelmű kéziratok megjelentetésére is van lehetőség indokolt esetben (maximum 100 000 „n”). Az ismertetéseknél kérjük az ismertetendő mű (művek) pontos bibliográfiai adatait közölni. A tanulmányokban csak a jegyzetekben történik hivatkozás, nem kell felhasznált irodalom- vagy rövidítésjegyzéket készíteni.

Az egységes jegyzetapparátus érdekében kérjük az alábbiak betartását:

- A hivatkozott művek szerzőinek nevét kurziválni kell; nem kurziváljuk viszont szerkesztőjének (szerkesztőinek) nevét. Ez utóbbiakat a jelzett könyv, tanulmánykötet címe után zárójelbe téve adjuk meg (pl. Szerk. Domanovszky Sándor.). Ha egy műnek több szerzője, illetve szerkesztője van, azokat nagy kötőjellel (–) választjuk el egymástól. A szerző(k) neve után a cím előtt kettőspontot teszünk.
- Az oldalhivatkozásokor kérjük az oldal sorszámát megadni, a tól–ig-aldalszámok és évszámok esetében nagy kötőjelet (–) írjunk (38–40., 61–72.).
- A hivatkozásokor csak a kiadás helyét és évét tüntessük fel, a kiadót nem.
- Ha a hivatkozott mű esetében több kiadási hely van megadva, az egyes helységeket nagy kötőjellel (–) választjuk el egymástól (pl. Bp.–Debrecen). Ha a kiadás helye Budapest, azt mindig rövidítve írjuk ki (Bp.). A kiadás helye után, az év előtt vesszőt kell tenni (pl. Bp.).
- Amennyiben a hivatkozott mű valamilyen sorozat keretében jelent meg, a sorozat címét a kiadási hely és év után zárójelben tüntessük fel: pl. (Monumenta Hungariae Historica).
- Ha tanulmánykötetben napvilágot látott cikket idézünk, úgy a hivatkozott tanulmány után az „In’” szócskát írjuk, és közvetlen utána adjuk meg a tanulmánykötet címét és zárójelben a szerkesztőjét/szerkesztőit.
- Folyóiratban megjelent cikkekre történő hivatkozásokor nem tesszük ki az „In’” szócskát. A hivatkozott folyóirat címét kurziváljuk, és utána tegyünk vesszőt; ezt követi az évfolyam vagy kötetszám, majd zárójelbe téve a megjelenés éve, utána az illető évben megjelent szám, végül pedig az oldalszám: pl.: *Történelmi Szemle*, 1 (1958) 1. sz. 52. Az éven belüli számot csak abban az esetben jelöljük, ha a folyóiratnál nem folyamatos a lapszámozás az egyes számok esetében.
- Amennyiben ugyanarra a műre történik hivatkozás, kérjük a hivatkozott szerző családi nevét teljesen megismételve, keresztnevét azonban rövidítve megadni, utána kettős pontot tenni, majd az „i. m.” jelölést használni. Ezt követi az oldalszám. (Pl.: Nagy I.: i. m. 32.). Ha egymást követően ugyanarra a műre és oldalszámra hivatkozunk, írjuk, hogy „Uo.”. Ha ugyanazon szerző egy másik munkájára, tanulmányára hivatkozunk, úgy az utóbbit/utóbbiakat az előbb idézettől egyértelműen el kell különíteni (pl. rövidített címmel, kerülve az évszámok rövidítést) és erre hivatkozni. Ha szerkesztett műre, forráskiadványra vagy sokszerzős műre történik hivatkozás, akkor a cím után zárójelben közöljük a továbbiakban alkalmazott rövidített címet (pl. a továbbiakban Reg. Arp.). Ha több kötetes műre történik hivatkozás, kérjük minden esetben az idézett kötetszámot, eltérő kiadási hely és év esetén ez utóbbiakat is feltüntetni. (Pl. Nagy I.: i. m. XI. k. Pest, 1858.)
- A kéziratokban az évszázadokat – idézetek, tanulmány- és könyvcímek kivételével – arab számmal jelöljük.
- Írásaikat minden esetben Word for Windows szövegszerkesztő programban készítve juttassák el a szerkesztőségbe elektronikus úton a turul@mol.gov.hu vagy a szerkesztőség tagjainak címére. A szöveget balra zártan írják, és a kurziváláson kívül semmilyen kiemelés (kövérítést, aláhúzást, ritkítást) vagy formázást ne alkalmazzanak. A tapadó írásjeleket is kurziválni kell, ha az előtte álló szó kurzív.
- A betűtípusok megválasztásakor ajánljuk a Times New Roman-t.
- A lábjegyzeteket automatikus számozással kérjük megadni, „lábjegyzet”-programot választva. Így a jegyzetek az oldal aljára kerülnek.
- Amennyiben a kiadandó tanulmányban képet/képeket is kívánnak közölni, kérjük azt/azokat mellékelni, vagy digitális formában a kéziratához csatolva be- küldeni, minden esetben jelölve a kéziratban, az/azok hova kerüljön/kerüljenek. Csak nyomdai szempontból jó minőségű képeket tudunk közölni. A Magyar Országos Levéltár anyagából közlendő képet nem szükséges mellékelni, csak a pontos jelzetet feltüntetni.
- Amennyiben nagyobb méretű táblázatokat kívánnak közölni, melyek meghaladják a folyóirat szedéstükör-szélességét, kérjük azokat a tanulmány szövegének végéhez illeszteni, külön szakaszban. A genealógiai táblázatokat is Word for Windows szövegszerkesztő programban kérjük.
- Csak a jegyzetekben (ld. = lásd, vö. = vesd össze, pl. = például) használjunk rövidítéseket, a főszövegben ne, ott tehát kiírjuk, hogy 'például'.
- A főszövegben és a jegyzetekben az idézeteket nem kurziváljuk, csak idézőjelbe tesszük. Az idegen nyelvű (többnyire latin) kifejezéseket, formulákat viszont kurziváljuk.
- A folyóiratban közlésre kerülő tanulmányokról különnyomatokat csak külön igény alapján, megegyezés szerint készítünk. Az aktuális számból a tanulmányok szerzői öt tiszteletpéldányt kapnak, valamint dolgozatukat elektronikus PDF formátumban.

Példák a hivatkozásokra:

Monográfiák esetében:

Szentpétery Imre: Magyar oklevéltan. Bp., 1930. (A magyar történettudomány kézikönyve II. 3.)

Folyóiratok esetében:

Ghyczy Pál: Kanizsai Dorottya címereslevele 1519-ből. *Turul*, 46 (1932) 68–70.

Szerkesztett kiadvány esetében:

Thallóczy Lajos: Jajcza (bánság, vár és város) története 1450–1527. (Az oklevéltárat szerk. Horváth Sándor.) Bp., 1915. (Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria XL.) 76.

Tanulmánykötetben megjelent írás esetében:

Kubinyi András: A királyi udvar élete a Jagelló-korban. In: Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. (Szerk. Koszta László.) Szeged, 1995. 309–355.

Digitális adathordozók esetében:

Engel Pál: Középkori magyar genealógia. CD-ROM. Bp., 2001. Oslí nem.